

İSRAİL, ULUSLARARASI ADALET DİVANI'NDA YARGILANACAK MI?

GÜNEY AFRİKA'NIN AÇTIĞI DAVANIN 7 SORUDA ANALİZİ

Gazze'de BM Genel Sekreteri'nin dahi çaresizce çağrılar yapmanın ötesine geçemediği bir ortamda bir uluslararası mahkemenin çıkıp sihirli bir değnekle saldırıları durdurması ve adalet dağıtması mümkün değil. O hâlde Güney Afrika'nın bu hamlesine dair mucizevi beklentiler içine girmeden Uluslararası Adalet Divanı'nda (UAD) başlatılacak sürecin etki sınırlarını ve bu sınırların genişletilmesine biraz dahi olsa nasıl katkıda bulunulabileceğini tahlil etmek daha anlamlı. UAD Statüsü'nün 63. maddesi antlaşmaya taraf tüm devletlere davaya katılma hakkı veriyor. Rusya'ya karşı Ukrayna'nın açtığı davaya bu usulü kullanarak 32 devlet katıldı. Soykırım Sözleşmesi'ne 1950'den beri taraf olan Türkiye'nin de İsrail'e karşı Güney Afrika'nın açtığı davaya katılması mümkün.

Deniz BARAN, 5 Ocak 2024

<https://serbestiyet.com/gunun-yazilari/israil-uluslararasi-adalet-divaninda-yargilanacak-mi-guney-afrikanin-actigi-davanin-7-soruda-analizi-153416/>

2023'ün son günlerine girerken gündemin en tepesine tırmanan olaylardan biri, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Uluslararası Adalet Divanı (UAD) nezdinde İsrail aleyhine dava açması oldu. Aylardır İsrail'in Filistin'deki dehşet verici ve ardı arkası kesilmeyen saldırıları karşısında uluslararası kamuoyunda haklı olarak “uluslararası hukukun elinden gelen hiçbir şey yok mu?” sorusu yankılanıyorken işin içine “Dünya Mahkemesi” olarak anılan UAD'nin girmesi bir an olsun “acaba mı” dedirtti.

Esasında, uluslararası hukukun detaylı kurallarına, uluslararası uyuşmazlık çözüm mekanizmalarının onlarca maddelik usulî düzenlemelerine vakıf olmasa da sağduyu sahibi herkes içten içte biliyor ki BM Genel Sekreteri'nin dahi çaresizce çağrılar yapmanın ötesine geçemediği bir ortamda bir uluslararası mahkemenin çıkıp sihirli bir değnekle saldırıları durdurması ve adalet dağıtması mümkün değil. O hâlde Güney Afrika'nın bu hamlesine dair mucizevi beklentiler içine girmeden UAD'de başlatılacak sürecin etki sınırlarını ve bu sınırların genişletilmesine biraz dahi olsa nasıl katkıda bulunulabileceğini tahlil etmek daha anlamlı. Bu tahlile yardımcı olması amacıyla söz konusu dava sürecinin ana hatlarını izah etmeye çalışalım.

- **Güney Afrika, hangi esasa dayanarak dava açtı?**

İsrail'in Gazze Şeridi'ndeki Filistinlilere yönelik olarak Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi (Soykırım Sözleşmesi) kapsamındaki yükümlülüklerini ihlal ettiği iddiasıyla. Buna göre İsrail'in eylemleri ve ihmalleri Filistin ulusal, ırksal ve etnik grubunun bir parçası olarak Gazze'deki Filistinlileri yok etmek niyetiyle ve bu amaca elverişli şekilde işlendiği için Soykırım Sözleşmesi'nde düzenlendiği biçimleriyle soykırım niteliğinde.

- **UAD'ye başvurarak dava açabilmenin hukuki dayanağı nedir?**

Her ne kadar Birleşmiş Milletler'in başlıca yargı organı olması sebebiyle kendisine "Dünya Mahkemesi" yakıştırması yapılsa da UAD aslında devletler arası her türlü uyuşmazlığa bakmaya kendiliğinde yetkili bir uluslararası mahkeme değil. Bir uyuşmazlığın buraya taşınabilmesi için uyuşmazlık tarafı devletlerin bir şekilde ya önceden ya da uyuşmazlık ortaya çıktıktan sonra mahkemenin yetkisine rıza göstermeleri gerekiyor. Hem Güney Afrika'nın hem de İsrail'in taraf olduğu Soykırım Sözleşmesi'nin 9. maddesi, bu Sözleşme kapsamına giren ihlallerin çözümünde UAD'nin yetkisini tanıyor. Yani mevcut başvurunun esası, on yıllar önce Sözleşme'in taraflarınca peşinen verilmiş bu rıza.

- **Neden sadece soykırımı dair ihlaller davaya konu ediliyor da insanlığa karşı suçlar, savaş suçları gibi başkaca ihlaller dava dilekçesinde yer almıyor?**

Bu sorunun cevabı, bir önceki sorunun cevabında saklı. Güney Afrika'nın İsrail'in ek bir rızasına ihtiyaç duymaksızın UAD'ye başvurabileceği tek yol Soykırım Sözleşmesi'nden geçiyor. O yüzden sadece Soykırım Sözleşmesi'nin ihlali niteliğindeki eylem ve ihmallerden ötürü bir dava açmak mümkün, aksi takdirde diğer iddialar yetkisizlikten ötürü ele alınamayacak.

- **Soykırım suçlamalarına dayanak teşkil eden eylem ve ihmaller neler?**

İddia edilen ihlaller, Soykırım Sözleşmesi'nin tek bir maddesindeki hükümlerin ihlali ile sınırlı kalmıyor ve doğrudan icrai şekilde, ihmali olarak, iştirak hâlinde, teşvik etmek suretiyle veya teşebbüs seviyesinde tüm biçimlerde ihlallerin gerçekleştiği ortaya konuyor. İhlaller mevcut bilgiler ve deliller ışığında genel olarak 7 kategoride toplanmış: (1) Gazze'deki Filistinlilerin kitlesel olarak öldürülmesi, (2) Gazze'deki Filistinlilere ciddi bedensel ve zihinsel zarar verilmesi ve onların bir grup olarak yok edilmelerini amaçlayacak şekilde yaşam koşullarının kötüleştirilmesi, (3) yerleşim alanlarının büyük ölçekli yıkımı ve Filistinlilerin kitlesel olarak

yerlerinden edilmeleri, (4) yeterli gıda ve suya erişimden mahrum bırakma, (4) yeterli tıbbi bakıma erişimden mahrum bırakma, (5) yeterli barınak, kıyafet ve hijyen imkanlarına erişimden mahrum bırakma, (6) Gazze'deki Filistin halkının toplumsal yaşamını yok etme amaçlı yıkıma yol açma ve (7) Filistinlilerin doğumlarını önleyici nitelikte uygulamalar.

Bu iddialar Birleşmiş Milletler'in çeşitli kademelerdeki yetkililerinin haftalardır yaptığı açıklamalar ve uyarılarla tam olarak uyum içerisinde, bu sebeple tüm bunlara dilekçede detaylı bir şekilde delil olarak yer veriliyor. Ayrıca sivil toplum kuruluşlarının ("STK'lar") açıklamaları ve raporlarının yanı sıra gazeteciler, araştırmacılar, olay yeri inceleme ekipleri ve Gazze'de yaşananlara tanıklık eden kişilerin ifadeleri delil olmak üzere özenli bir şekilde derlenmiş. Türkiye de dahil olmak üzere birçok devletin hükümetlerinin açıklamalarına da destekleyici olması için referans veriliyor.

Bir ihlalin soykırım olarak nitelenmesi için zaruri olan "soykırım niyetinin" ortaya konması amacıyla ise İsrail Cumhurbaşkanı, Başbakanı ve Savunma Bakanı gibi en üst düzeydekiler de dâhil olmak üzere İsrail devlet temsilcilerinin tekrar tekrar yaptıkları açıklamalar gözler önüne serilmiş. Tüm bunların Büyük Felaket'ten (Nekbe) başlayarak Filistinlilerin sürekli maruz kaldığı şiddet ve ayrımcılığa dair arka plân eşliğinde verilmesi ise iddiaları daha sağlam bir bağlama oturtuyor.

- **Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) ile UAD yargılamalarının farkı nedir?**

UCM, devletlerin değil doğrudan bireylerin yargılanabildiği bir uluslararası mahkeme. UCM'nin kurucu antlaşması olan Roma Statüsü'nde belirtilen ve soykırımın da dahil olduğu uluslararası suçlar için yargı yetkisi mevcut. Ancak UCM'nin de yetkisi kendiliğinden var olan bir yetki değil. Sadece Roma Statüsü tarafı olan devletlerin yahut taraf olmasa dahi özel olarak buna rıza gösteren devletlerin topraklarında işlenen veya uyuğundaki kişilerin işledikleri veya uyuğundaki kişilere karşı işlenen suçlar için yargı yetkisi doğabiliyor. İsrail, Roma Statüsü'ne taraf olmasa da Filistin taraf. Bu sebeple sadece Oslo Anlaşması itibariyle tanındığı şekliyle Filistin Yönetimi'nin topraklarında işlenen suçlar için UCM'de bir yargı sürecinin başlatılması mümkün. Gazze de bu topraklara dahil ve nitekim 2021 yılında beri açık olan bir soruşturma süreci var.

- **UAD'ye yapılan başvurudan sonra süreç nasıl ilerleyecek?**

Yetki itirazı yapılabilirdi ama İsrail'in bu konuda eli çok zayıf. Sözleşme'nin uyuşmazlık çözümüne dair hükmü çok açık. Ayrıca UAD'nin Soykırım Sözleşmesi konusunda özellikle

Yugoslavya iç savaşı kaynaklı baktığı davalardan ve daha 1950’li yılların başında verdiği bir danışma görüşünden kaynaklı oluşan bir içtihat birikimi var, bununla açıktan çelişmeyi tercih etmez. Bu sebeplerden ötürü İsrail ancak esasa dair bir savunmaya girişebilir.

Nitekim öyle de olacak gibi. Zira İsrail’in Ulusal Güvenlik Danışmanı Tzachi Hanegbi, soykırım tartışmasından kaçmayacaklarını ve bu “saçma davadaki” iddialara karşı duracaklarına dair bir açıklama yaptı.

Davaya esastan bakıldığında ise Güney Afrika’nın talepleri şu şekilde: Filistinlileri kitlesel olarak öldürmeye veya onlara ciddi bedensel veya zihinsel zarar vermeye devam edebilecek eylemlerin durdurulması, bu zamana kadar işlenmiş bu nitelikteki eylem ve ihmallerin Soykırım Sözleşmesi’ni ihlâl ettiğine hükmedilmesi, söz konusu ihlallere dair delillerin yok edilmemesi ve bunlara yol açanların cezalandırılması, Filistinlilerin bir grup olarak tamamen veya kısmen fiziksel olarak yok olmasına yol açacak şekilde oluşturulan yaşam koşullarının düzeltilmesi, zorla yerlerinden edilen ve/veya kaçırılan Filistinlilerin evlerine güvenli ve onurlu bir şekilde geri dönmelerine izin verilmesi, soykırım mağdurlarına tazminat ödenmesi, Filistinlilere ayrımcılık ve zulme karşı koruma sağlanması ve söz konusu ihlallerin tekrarlanmayacağına dair güvence vermesi.

Ancak bir kararın çıkmasının yıllar sürebileceği bu davada Güney Afrika’nın öncelikli talebi, ivedi bir şekilde geçici tedbirlerin alınması. Buna göre Filistin halkının Soykırım Sözleşmesi kapsamındaki haklarına daha fazla, ciddi ve telafisi mümkün olmayan zarar gelmesini önlemek ve İsrail’in soykırım yapmama, soykırımı önleme ve cezalandırma yükümlülüklerine uymasını sağlamak amacıyla geçici tedbirler devreye sokulması talep ediliyor. Geçici tedbir taleplerinin kabulü için uluslararası hukuku ihlâl ettiği iddia edilen eylem ve ihmallerin gerçekten ihmal teşkil etme olasılığının makul bir ölçüde tespit edilmesi yeterli. Kesin delillere ihtiyaç yok. Ayrıca ihlâl mağdurlarının hâlihazırda telafisi mümkün olmayacak şekilde zarar görme tehlikesi altında olması gerekiyor ki 2 milyondan Filistinlinin son derece savunmasız bir durumda varoluşsal bir tehdit altında olduğu mevcut durumda bu tehlikenin varlığı tartışma konusu dahi olamayacak kadar açık. UAD’nin, henüz 2020’li yıllarda yine Soykırım Sözleşmesi’nin ihlali gerekçesiyle açılmış olan Ukrayna v. Rusya ve Gambiya v. Myanmar davalarında geçici tedbir taleplerini kabul ettikten sonra kendi yakın içtihatlarıyla çelişmemek için bu davada da aynı yöndeki talebi kabul etmesi icap ediyor. 11 ve 12 Ocak tarihlerinde yapılacak kamuya açık duruşmalarda geçici tedbir talepleri değerlendirilecek.

- **Güney Afrika'nın açtığı davaya başka devletler nasıl destek verebilir?**

UAD Statüsü, bir devletin ayrı bir dava açmaksızın mevcut bir davaya katılma yolunu izlemesini mümkün kılıyor. UAD Statüsü'nün 62. maddesi, açılmış bir davada verilecek kararın etkileyebileceği hukuki bir çıkarı olduğunu düşünen devletlerin mahkemeden katılma izni talep etme hakkına sahip olduğunu düzenliyor. Bu talebi kabul yetkisi tamamen UAD'de.

Ayrıca bir davada o davanın davacı veya davalısı olan devletler dışındaki üçüncü devletlerin de taraf olduğu bir uluslararası antlaşmanın yorumu konusunda herhangi bir uyuşmazlığa bakılıyorsa UAD Statüsü'nün 63. maddesi uyarınca UAD Sekreteri tarafından o antlaşmaya taraf tüm devletlere bildirimde bulunularak davaya katılma hakkı verilir. UAD tarafından davet yapıldığı için bu usul daha kolay bir katılım yolu açıyor. Rusya'ya karşı Ukrayna'nın açtığı davaya bu usulü kullanmak suretiyle bu zamana kadar 32 devlet katıldı.

Her iki usulde de katılma başvurusu, UAD tarafından derhâl dava taraflarına iletilir ve tarafların yazılı görüşleri talep edilir. Eğer taraf devletlerden bir itiraz gelirse UAD, katılma talep eden devletleri ve itiraz eden tarafları dinleyerek karar verecektir.

Soykırım Sözleşmesi'ne 1950'den beri taraf olan Türkiye'nin de iki usul ile de davaya katılması mümkün. Güney Afrika'nın açtığı davaya iki taraftan da birçok devletin katılacak olması muhtemel.

Yazıyı kapatırken Güney Afrika'nın dava dilekçesinde başarıyla derlenen verilerin ortaya koyduğu bazı çarpıcı olguları not düşelim:

- İsrail, 900 kg ağırlığa varabilen bombaları dünyanın en yoğun nüfuslu yerlerinden biri olan Gazze'ye atmaktadır. İsrail'in Gazze'ye bıraktığı bu bombalar 720 metre çapa kadar ölümcül etkiye ve 1600 m çapa kadar ciddi yaralanma ve hasara yol açma kapasitesine sahiptir.
- Bugüne kadar en az 21.110 Filistinli öldürülmüş olup, en az 7.780 kişinin enkaz altında ölü olarak kabul edilmektedir. Ölenlerin yüzde 70'i kadın ve çocuktur.
- Gazze'deki 36 hastaneden sadece 13'ü işlev görebilecek durumdadır.
- Gazze'deki 1,9 milyon Filistinli, yani nüfusun yaklaşık %85'i evlerinden zorla tahliye edilmiştir.
- Gazze'deki tüm konut stokunun yüzde 60'ına tekabül eden 355.000 Filistinlinin konutu zarar görüş ya da yıkılmıştır.

- Gazze’de tahminen 1.779 Filistinli aile birden fazla aile ferdini kaybetmiş ve yüzlerce aile bütünüyle öldürülmüştür. Filistinli ailelerdeki ölüm oranı o kadar yüksektir ki Gazze’deki sağlık görevlileri yeni bir tanımlama bulmak zorunda kaldı: “WCNSF”, yani Türkçe açılımıyla “yaralı çocuk, hayatta kalan aile ferdi yok”.
- 144 Birleşmiş Milletler çalışanı öldürülmüştür. Bu sayı BM tarihinde bu kadar kısa bir zaman diliminde öldürülen en yüksek yardım çalışanı sayısı.
- Dünya Sağlık Örgütü, Gazze nüfusunun yüzde 93’ünün açlık tehlikesi altında olduğunu belirtmektedir.
- Tüm kullanımlar için günde kişi başı sadece 1,5 litre civarı temiz su mevcuttur. Bu miktar, savaş veya kıtlık benzeri koşullar için günde 15 litre olan acil durum eşiğinin veya günde 3 litre olan hayatta kalma eşiğinin çok altındadır.
- Birleşmiş Milletler Yakın Doğu’daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı’nın (UNRWA) barınaklarında şu anda ortalama 486 kişi tek bir tuvaleti kullanırken insanların sığınmak istediği diğer yerlerde genellikle hiç tuvalet bulunmamaktadır. Dünya Sağlık Örgütü ortalama olarak “her 4500 kişiye sadece bir duş düştüğünü” tahmin etmektedir.
- Filistinli gazeteciler, son 100 yıldaki herhangi bir çatışmada meydana gelenden çok daha yüksek bir oranda öldürülmektedir. Öldürülen gazeteci sayısı, 7 Ekim 2023’ten bu yana geçen aylar içinde İkinci Dünya Savaşı’nın tamamında öldürülen gazeteci sayısını aşmıştır.